

LAATSTE BERICHTEN

UIT

NIEUW-GUINEA.

Uitgave van de Utrechtsche Zendingsvereniging.

UTRECHT,
J. VAN BOEKHOVEN.
1909.

Prijs f 0.25.

Stichting Papua
Cultureel Erfgoed

00 / 140 / 449

LAATSTE BERICHTEN

UIT

NIEUW-GUINEA.

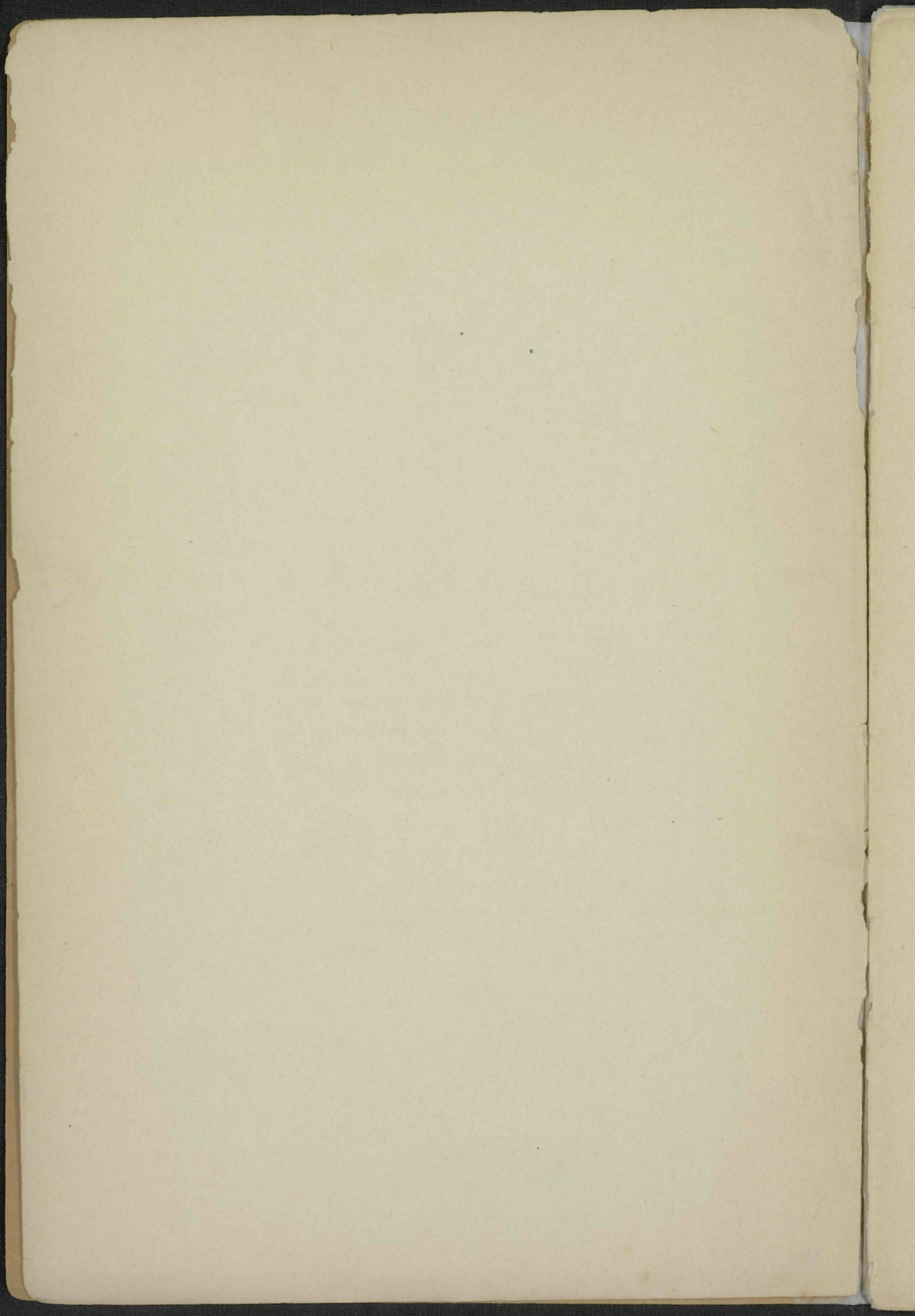

Uitgave van de Utrechtsche Zendingsvereniging.

UTRECHT,
J. VAN BOEKHOVEN.
1909.

TER INLEIDING.

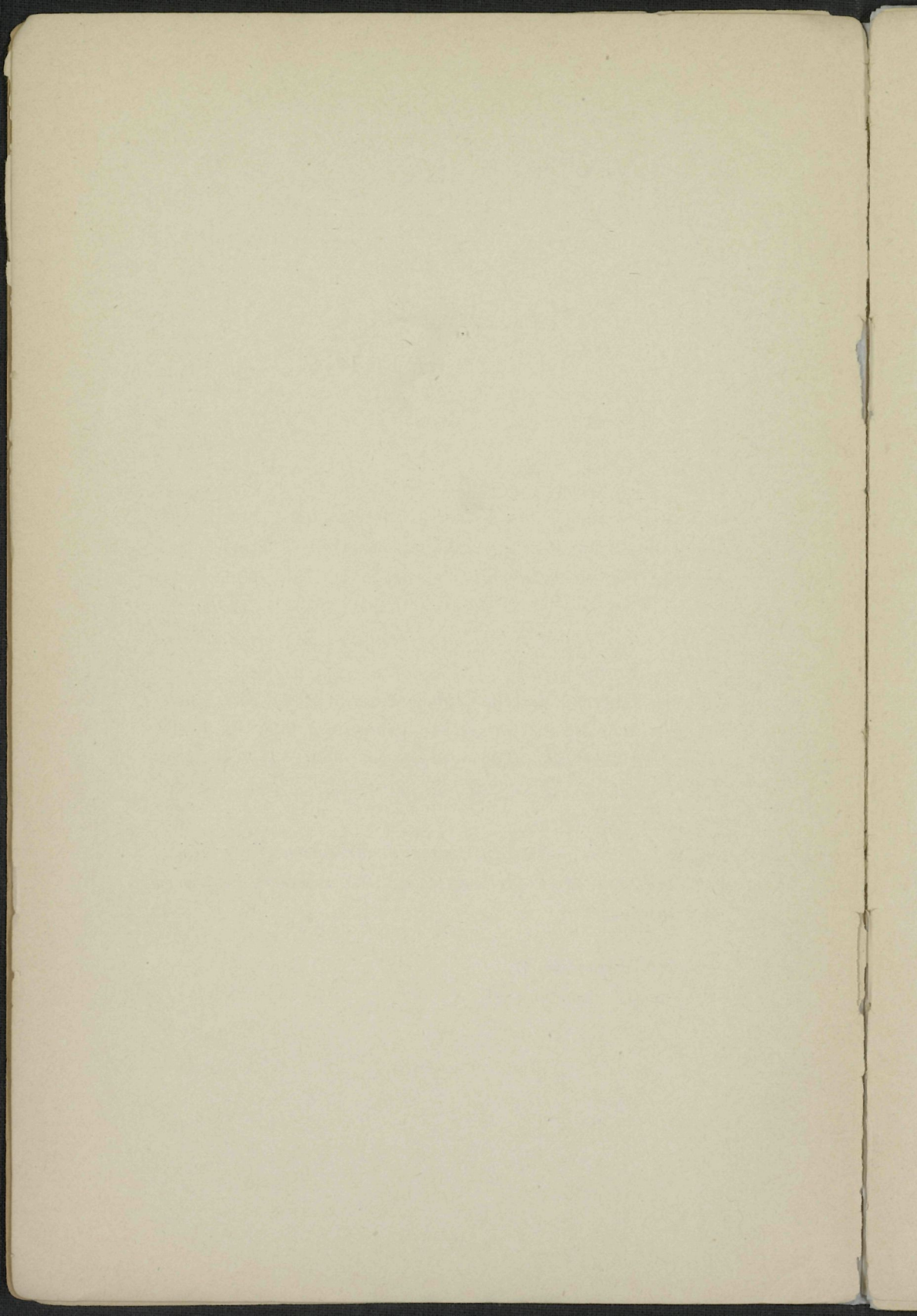
Het Hoofdbestuur der Utrechtsche Zendings-Vereeniging biedt in deze uitgave aan de laatste berichten, die van de Zendingen op Nieuw-Guinea werden ontvangen. Zij geven een overzicht van de belangrijke gebeurtenissen, die daar plaats grijpen. God doet groote dingen. Hij wekt in de harten behoeften, die alleen bevredigd kunnen worden door de prediking van het Evangelie.

Dat de Gemeente des Heeren hare roeping versta! Drie zendingen zijn voor dit ontzaglijke arbeidsveld niet voldoende; en nog tal van inlandsche voorgangers moeten hier geplaatst worden. Hunne vestiging en hun onderhoud vereischen belangrijke geldelijke offers.

„De oogst is wel groot, maar de arbeiders zijn weinige; bidt dan den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in Zijnen oogst uitstoote.”

Utrecht, Jansveld 51.

Feestweek, October 1909.

De Doré-baai.

't Afgelopen jaar was een tijd, waarin de Heer ons wilde zegenen met veel arbeid. Een jaar ook, waarin we 's Heeren daden mochten aanschouwen tot redding van zondaren en tot verheerlijking van Zijnen Naam.

Aangezien Kwawi meer middenpunt voor 't werk is dan Mansinam, vestigden we ons weder aldaar.

Met de „Utrecht” werden door mij zelven vier reizen gemaakt, en wel éénmaal naar Nufoor, éénmaal naar Amberbaken, twee malen naar Nufor en Biak.

Eénmaal vertrok een mijner goeroe's in gezelschap van CORNELIS WIJZER met de „Utrecht” naar Amberbaken ter evangelisatie.

Met den gouvernementsstoomer „Ceram” had ik gelegenheid de Humboldts-baai te bezoeken, waar ik een maand vertoefde, o. a. in 't belang van de vaccinatie. Merkwaardig was er de ontmoeting met twee Roomsche paters-Zendingen van de Missie, die haren hoofdzetel heeft te Tumleo op Duitsch Nieuw-Guinea. Ook had ik gelegenheid het schoone Santani-meer te bezoeken.

Behalve de bovengenoemde reizen deed ik ook tochtjes naar de filialen in de Doré-baai gelegen.

Eénmaal vergezelde ik met mijne vrouw en mijn kind den wd. ass. res. op een tocht naar Waidoni aan den voet van het Arfak-Gebergte, waar wij het interessante schouwspel bijwoonden van 't „san afer”, ten doel hebbende vrede te maken tusschen de in veete levende Faksche stammen.

Een gevolg van dezen tocht was een andere naar dezelfde

streek om er namens den wd. ass. res., die door ziekte verhinderd was, een opperhoofd aan te stellen.

Door dit opperhoofd werd een goeroe gevraagd. 'k Betwijfel echter, of we spoedig tot den arbeid kunnen overgaan onder deze weinig talrijke en zeer verspreid levende binnenlandsche stammen met andere talen en gewoonten, terwijl makkelijker bereikbare en aanzienlijker stammen dringend verzorging eischen. Ik denk hierbij aan Biak en Nufoor, waar 't meer en meer blijkt, dat ons eene aanzienlijke deur geopend is.

Het vertrek van den heer VAN OOSTERZEE wegens ziekte, en 't tijdelijk optreden van den heer COENEN als diens opvolger hadden geen merkbaren invloed op 't Zendingswerk. De heer VAN OOSTERZEE was onzen arbeid genegen. We betreuren daarom zijn heengaan. ZEdGestr. stond bij het aanvaarden van zijne taak voor vele moeilijkheden. Zijn voorzichtig optreden, dat doortastendheid niet uitsloot, waar zulks eisch was, deed hem 't vertrouwen der bevolking winnen, die gaarne hare zaken den bewindsman, die hare taal vermocht te spreken, vóórbracht.

Dit over den toestand in 't algemeen.

Thans over de filialen en de verschillende takken van dienst in 't bijzonder iets.

Mansinam. Hier nam ik, zooveel mij mogelijk was de diensten zelf waar, tot ik er den 14en Maart 1909 als goeroe kon installeeren P. KAJADOE, Ambonnees, dien we in zijnen kweekelingentijd hadden leeren kennen als een geschikt helper. We meenen, dat hij in de keuze eener vrouw goed geslaagd is. Beiden werken ze in de gemeente.

De Maria-Martha-Vereeniging werd wederom door mijne vrouw opgericht. De goede opkomst van de vrouwen der gemeente bewijst, dat ze 't bestaan dezer vereeniging op prijs stellen. Meer dan ooit is 't noodig, dat de vrouwen uit de moeder-gemeenten helpen om kleeren te vervaardigen. De aandrang waarmede in de nieuwe gemeenten om kleeren gevraagd wordt, niet cadeau, maar om te koopen, dwingt om alle handen aan 't werk te zetten. In de toko's krijgt men voor veel geld slechte waar en lachwekkende modellen.

In 't afgelopen verslagjaar werden in deze gemeente gedoopt: 65 personen, waarvan 13 kinderen.

Kwawi. Deze gemeente ontving eenen eigen goeroe in den persoon van (E. M.) TAMTELAHITOE.

't Is voor de goeroe's in gemeenten, waar men Zendingen gewend was, niet zoo heel makkelijk om 't vertrouwen, of liever de achting der bevolking te winnen. We gelooven echter, dat het TAMTELAHITOE en zijne vrouw wel gaandeweg gelukken zal.

Ook hier werd eene Maria-Martha-Vereeniging opgericht, die wekelijks vergadert en wel Donderdags, terwijl de Mansinamsche zuster-vereeniging des Vrijdags samenkomt.

Meer ijver van de Christenen in 't bijwonen der godsdienstoefeningen en meer belangstelling van de zijde der heidenen blijven we wenschen voor Kwawi en de naburige kampongs Rarisamberi en Rowdi. Vooral laatstgenoemde plaats, gelegen onder den rook van Menukwari is en blijft hardnekkig. Ik vrees wel eens, dat de laatste heidenen van Nieuw-Guinea hier zullen gevonden worden.

In 't verslagjaar werden 17 personen gedoopt, waarvan 8 kinderen.

Menukwari. Toestemming tot het bouwen van een lokaal, geschikt voor kerk, werd in den loop des jaars nog niet ontvangen. Evenmin kon overgegaan worden tot den bouw van eene school, uitgaande van de Zending.

De Maleisch-sprekende Christenen van Menukwari bezochten de godsdienstoefeningen te Kwawi. Tot de plaatsing van een goeroe kan pas overgegaan worden, indien kerk of school of beide er kunnen gebouwd worden.

Geregeld werd onder de ketting-gangers gearbeid door een der kweekelingen of goeroe's.

Toename van de gemeente had niet plaats.

Fanindi (Amban). Deze kolonisatie van binnenlanders ontving in dit jaar eenen eigen goeroe in JOESOEP SIAHA-NENIA, die met ijver arbeidde.

In den loop des jaars werden hier 57 personen gedoopt; 2 deden belijdenis des geloofs.

Om de goeroe-woning verzezen de huizen der Arfakkers.

Echter kwamen niet allen, die konden, zich op Fanindi vestigen. De middelen, die de goeroe aanwendde om hen tot verhuizen te bewegen, kon ik ook niet goedkeuren. Dreigementen waren schering en inslag. Meermalen kwamen klachten van zijne gemeenteleden bij mij in over 't harde optreden van den goeroe.

Toen nu SIAHAINENIA zich niet ontzag 't huis van een Arfakker in brand te steken, omdat deze zich maar niet op Fanindi vestigen wou, kon ik niet anders dan hem ontslaan, hoe zwaar me dit ook viel. Daarbenevens bleek mij meermalen zijne onbetrouwbaarheid in mededeelingen, die hij me deed.

Waarschijnlijk zal zijne plaats ingenomen worden door AUGUSTINUS RUMADAS, zoon van JOHANNES VAN ANDEL. Hoewel deze AUGUSTINUS niet de geleerdheid bezit, die gewoonlijk in een goeroe verlangd wordt, meen ik, dat hij genoeg ontwikkeling bezit om deze kleine gemeente te leiden, temeer, daar hij zijn leven van kind af tusschen binnelanders heeft doorgebracht.

1908

Sangen. Het vermoeden, 't vorige jaar geuit, als zou Sangen rijp zijn voor eenen algemeenen overgang, is niet tot werkelijkheid geworden. 't Vermoeden berustte op mededeelingen van SIAHAINENIA, die er toenmaals arbeidde, en die overdreven was geweest in zijne berichten. Tot 't bouwen van een goeroe-woning is men er nog niet gekomen. Van uit Kwawi werd Sangen geregeld door een der kweekelingen bezocht.

Tot de hoopvolle teekenen behoort, dat den 9den Mei j.l. 10 menschen van Sangen te Kwawi werden gedoopt, waarvan 4 kinderen. Onder de doopelingen bevond zich ook 't nieuwe hoofd, KORANO BOMERI. De vader van dezen man was in den tijd van BR. JENS een belangstellend bezoeker der godsdienstoefeningen, tot overgang kwam het niet. Nu zijn reeds twee zijner zonen gedoopt, een derde

leert. 't Andere, nieuw gekozen hoofd, behoort tot de catechesanten.

Wosi. Ook Wosi ontving in dit tijdsverloop een eigen goeroe in LAURENS TANAMAL, die er HANOCH POKERATU verving bij diens vertrek naar Meos War. Van den arbeid van TANAMAL en diens vrouw ontving ik eenen aangenamen indruk.

Den zden Mei ll. kon ik er 30 door den Doop in de Christelijke gemeente opnemen.

Wosi is evenmin als Fanindi voor groote uitbreiding vatbaar. Beide plaatsen hebben echter groote waarde als voorposten voor 't binnenland. Kunnen we in de toekomst van hier jonge mannen opleiden tot helpers, dan zal 't optrekken naar de bergen veel vergemakkelijkt worden.

Toen ik voor Nufoor eenen nieuwen helper noodig had, meende ik wel te doen TANAMAL tot dezen arbeid te moeten roepen. Hij en zijne vrouw waren beiden terstond bereid deze roeping te volgen, al is Nufoor door zijn geïsoleerde ligging nu juist niet zoo aangenaam.

In de plaats van L. TANAMAL plaatste ik PIETER NAMBER te Wosi, vrijgekochte van BR. JENS en later kweekeling te Depok. Eigenlijk plaatste ik hem, bij gebrek aan betere krachten. Hooge verwachtingen heeft P. NAMBER tot heden niet gewekt.

Andei. 't Werk ging hier rustig voort. De goeroe D. HUWAE en zijne vrouw kunnen 't met de bevolking goed vinden. Eenige malen bezocht HUWAE ook Ai Masi en andere plaatsen in 't binnenland. Hij is ook voornemens de bergbevolking te bezoeken.

Den 3en Jan. 1909 werden 24 personen gedoopt, waarvan 8 kinderen.

De gemeente werd een tijd lang in opschudding gebracht door een raak-aanval, waarbij een Andeische knaap ernstig verwond werd.

Van 't vaste-land wenschen we nu over te gaan naar de eilanden *Nufoor en Biak.*

Vijftig mijlen (zeemijlen), d. i. ongeveer 12.50 geogr. mijl van Mansinam, ligt Nufoor, waar wij sinds October des vorigen jaars eene goeroe-vestiging hebben. Ik plaatste er toen onder groote belangstelling der bevolking S. KOLIBONGSO als goeroe. (*Pakriki Okt. 1908.* —)

Tot mijne niet geringe verbazing en teleurstelling kwamen zijne vrouw en hij met al hun hebben en houden 3 maanden later weer te Kwawi terug met alarmeerende berichten omtrent den toestand op Nufoor. Men zou hen beiden hebben willen vermoorden. Van de hen vergezellende roeiers vernam ik echter niets van dien aard. Hoewel ze niet tot de woonplaats van KOLIBONGSO behoorden, meenden ze, dat goeroe zich al te gauw had ongerust gemaakt. In de berichten van weerskanten was me veel duister. Nu, na mijn laatste bezoek, is mij de zaak helder geworden.

Op Nufoor woonde een jonge man FAMADJORO, die een zeer werkzaam aandeel aan den bouw der goeroe-woning had genomen. Zijne moeder is eene Nufoorsche, afkomstig uit de Doré-Baai. Zijn vader was een Biakker. Aangezien onder de Biakkers het matriarchaat heerscht, werd FAMADJORO tot de Nufooren gerekend. Tegen den zin van den zoon huwde de moeder weer met een Biakker, of liever ze liet zich door dezen schaken. De zoon zon op wraak, en in zijne wraakplannen zou de goeroe ook een rol spelen. Die moest ook van Nufoor verdwijnen. En nu begon hij 't goeroe-paar te bewerken. De Biakkers waren slecht, heel slecht — ze hadden nu zijne moeder geschaakt; goeroe kon er zeker van zijn, dat ze ook njora zouden schaken. Om de kroon op 't werk te zetten, stak FAMADJORO 's nachts zelf met een speer door den wand der goeroe-woning en ging toen vertellen, dat lui van Mandor, met wie de woonplaats van den goeroe in strijd was, een aanslag op den goeroe in den zin hadden.

't Goeroe-paar werd niet weinig zenuwachtig onder deze berichten. Men vertelde mij, dat goeroe in zijne kamer zat te huilen, terwijl de kerk vol hoorders zat. Eindelijk werd tot de vlucht besloten. De bewoners van KOLIBONGSO's woonplaats weigerden hem terug te brengen, vreezende mijn ongenoegen; ja zelfs boden ze hem geschenken, als hij maar

wilde blijven. Met hun leven stonden ze voor zijne veiligheid in. Niets mocht baten. KOLIBONGSO wendde zich tot den Nufoorschen stam, woonachtig te Namber, en deze verklaarden zich bereid hem te brengen. Weenende kwam K. mij op Kwawi tegemoet, verhalende zijne nederlaag. Ontslagen heb ik hem niet. Doch ik degradeerde hem tot „meester” op Mansinam, waar hij nu tegen de helft van zijn vorig tractement den goeroe op school ter zijde staat.

Te zijner vervanging wees ik TANAMAL van Wosi aan, die zich dadelijk bereid verklaarde. Alleen wenschte hij wel eerst den Doop bij te wonen van zijne leerlingen. Intusschen bracht ik FRANS WARIN, schoonzoon van JOHANNES ANDEI naar Nufoor, om 't werk gaande te houden. Hem droeg ik ook op, leiding te geven aan den woningbouw. 't Huis met ijver en opoffering gezet, bleek niet door kennershand in elkaar gezet en helde reeds.

v Rumadas van JOHANNES ANDEI, die nooit sinds zijne prille jeugd, vóór hij bij br. WOELDERS kwam, naar Nufoor overgestoken was, werd door verlangen naar zijne lievelingsdochter, FRANS' vrouw, gedreven zijn kinderen een bezoek te brengen. Op mijn verzoek nam hij zijne gereedschappen mede. Tot mijn genoegen zag ik bij mijn laatste boezook het geraamte van de nieuwe woning reeds staan, niet zoo groot, maar steviger dan het oude huis, dat nu opgeknapt en versterkt tot school en kerk zal ingericht worden.

Nog meer genoegen deed 't mij te hooren, dat meer dan 60 kinderen dagelijks de school bezoeken; iederen Zondag minstens 200 menschen in de kerk zijn en 99 personen ter catechesatie komen. Bij eene leesles, die ik er hield, verheugde mij de groote vrijmoedigheid, waarmee geantwoord werd. 't Gezang, geaccompagneerd door de harmonika van FRANS' vrouw, DORKAS, klonk werkelijk aardig. Mijn indruk was: „De arbeid op Nufoor is geene mislukking, maar geeft ge-gronde hoop voor de toekomst.”

Veertig Eng. mijl (10 geogr. m.) van Nufoor verwijderd, ligt *Biak*, waar we nu twee stations te bezoeken hebben. i.e. *Oerembo* (Maudor) op de N.-W. kust.

Hier arbeidt PETRUS KAFIAR. 't Is wel aardig na te gaan de verandering, die van lieverlede ontstaat. Bij mijn eerste bezoek, stonden er behalve de goeroewoning (boven de zee gebouwd) twee huizen. Op mijn vraag naar de woningen der bevolking werd gewezen in de richting der heuvels, rotsen en bergen, die den inham van Maudor omgeven. Bij mijn bezoek aan de bevolking zag ik alleen mannen; eene enkele vrouw keek met schuwen blik den vreemdeling aan. Later stonden er meer huizen om de goeroe-woning, nú 13. De goeroe-woning is gebouwd op het land; een smal strookje laagland werd daarvoor gebezigd. Het bouwen van een Christen-dorp op het land zal hier niet gaan. De kust rijst overal verticaal uit zee op. Nergens eene vlakke, alles glooiend en rotsachtig. Langzamerhand vertoonden ook de vrouwen zich met hunne kinderen, nu het bleek, dat van den vreemde geen booze invloeden uitgingen.

De gansche bevolking ging in den loop des jaars over, zoodat ik er 207 zielen kon doopen, waaronder 81 kinderen. Vroeger was Oerembo aanzienlijker, toen kon het de suprematie uitoefenen over de gansche noordkust van Biak. Eens echter ging een groot deel der mannen op reis, 7 prauwen. Nooit zijn die prauwen weer teruggekomen. Waarschijnlijk gingen ze in eenen storm onder. Sinds dien ging Oerembo hard achteruit. De zóó verzwakte stam werd 't doelwit van velerlei raaktochten, waardoor de stam al meer en meer verzwakt werd. Nu echter hadden zich de stammen van Oerembo en Waboe vereenigd onder de hoede van den goeroe. Ik plaatste er ook WILLEM RUMI²NUM, behoorende tot den stam der Waboe.

Keret

(Kjambo)

2e. Ten zuiden van Oerembo, aan de Zuid-kust van Soepiori, het westelijke van de Schouten-eilanden, ligt *Sowek*.

P. KAFIAR had mij bericht, dat de Singhadji van Sowek eenen goeroe begeerde. Ik begaf er mij heen en bevond, dat het aldus was. In de gehouden godsdienstoefeningen werden ± 400 heidensche attributen ingeleverd, en in beginsel werd besloten het Christendom aan te nemen. Vóór mijn komst

had men zich reeds van eene menigte korwars ontdaan, omdat ze machteloos waren tegenover de pokken.

Sowek is eene groote negorij; ik meen niet te hoog te schatten, als ik het aantal bewoners 2000 noem. Ik liet er twee kweekelingen achter — PIETER TUMOKA van Sangir, oudkweekeling van Depok en PAULUS RUMBOKWAIM van Mansinam. Hunne ervaringen zijn er van verblijdenden aard.

Bij mijn laatste bezoek werden me ook korwars gebracht van Korredo, naar men zegt eene even groote negorij als Sowek, waar men ook onderwijs begeert in het Christendom. Bij mijn volgend bezoek hoop ik ook op dit dorp beslag te leggen.

Nu nog even terug naar het vaste-land en wel naar *Amberbaken*, waar de vestiging van een goeroe nog in voorbereiding is. Mijne eerste reis zal, naar ik hoop, dáár heen zijn om er een goeroe te plaatsen. ¹⁾

Aanvragen om goeroe's kwamen behalve van andere streken op Biak, ook van Wainap op Japen, en door den wd. ass. res. werd wederom voor Ansoes een goeroe verzocht, terwijl naar ik vernam nog van twee plaatsen op de zuid-kust van Japen dergelijk verlangen bekend werd.

Opleiding van helpers. Niet zoo geregeld als ik wel wenschen zou, kan ik me geven aan 't onderwijs mijner kweekelingen. De vier kweekelingen, aan wie de conferentie des vorigen jaars op mijn voorstel 't radicaal van goeroe uitreikte gingen in den arbeid over. Practisch werden ook werkzaam gesteld als tijdelijk goeroe P. RUMBOKWAIM en F. WARIN, Papoesche kweekelingen en P. NAMBER, afkomstig van het seminarie van Depok. B

Met WILLEM RUMIENUM, die na 4-jarig verblijf 't seminarie met een goed getuigschrift verliet, kwamen twee Sangireesche kweekelingen mee, die gaarne zouden willen arbeiden, waar 't Evangelie nog niet gepredikt was. Beiden maken eenen goeden indruk.

Vijf Amboneesche jongelui kwamen door de goede zorgen

¹⁾ Den 25sten Juli werd daar de goeroe geïnstalleerd. *Marpapéri*

van Br. QUAK de gelederen versterken; één ging naar Br. STARRENBURG over; één ontsloeg ik wegens klachten, die Br. MAAN over hem indiende, zoodat drie overbleven.

Drie Papoesche jongelingen nam ik verder op. Eén is te ver achter, om goede hoop te geven. 'k Nam dezen echter, omdat hij is de eenige zoon van den Singhadji MANSINAM, en als zoodanig ook Singhadji in spe. En ik meen, dat het van veel waarde is, indien de hoofden op wat hooger peil van kennis en beschaving komen dan tot heden 't geval is.

Opvoeding van Papoesche kinderen. Door huwelijk en door 't zelfstandig worden van anderen, slonk 't aantal verpleegden die we onder onze hoede hebben. Nu zijn er nog 12 kinderen, die geheel van ons afhankelijk zijn. Dan kwam onder ons dak terug ROSINA, ook eene vrijgekochte, gehuwd met eenen vrijgeborene. Zij en haar kind werden echter door bedoelden vrijgeborene verlaten, die eene andere vrouw nam. Verzwakt en met groote beenwonden kwam ze tot ons weder.

Voorts is reeds een meisje uit de bevolking sinds geruimen tijd bij ons. En voor korteren of langeren tijd zijn jongelui van Nufoor en Biak bij ons gehuisvest geweest. Alhoewel wij als regel stelden, dat de gehuwden voor zich zelve moeten zorgen, weten dezen, vooral in tijd van nood en ziekte den weg naar ons huis zeer goed te vinden. Los zijn ze niet van ons.

Onderwijs. Op de oude posten werd 't onderwijs gelijk gebruikelijk was, gegeven. Op de nieuwe posten werd zoodra mogelijk een begin gemaakt met het onderwijs. De vorderingen waren op de verschillende posten ook verschillend. De Faksche kinderen blijken in 't algemeen minder vorderingen te maken. 't Gemis aan lees- en leerboeken liet zich sterk gevoelen. We hopen, dat dit jaar ons op dit gebied brengen zal, wat we wenschen.

De school te Mansinam telt 53, die te Kwawi 72, Fanindi 17, Wosi 6, Andei 13, Nufoor 60 en Maudor (Oerembo) 62 leerlingen. Totaal 283.

Zedelijk gedrag der Christenen. Onwettige geboorten kwamen niet voor. Echtscheidingen hadden niet plaats. Gevallen van echtbreuk werden bekend te Mansinam, Kwawi en Menukwari. Op Andei werd eene vrouw door haren man ernstig mishandeld, zonder dat ze er reden toe had gegeven. Dit dreigde echtscheiding te worden. De kwestie werd echter bijgelegd. Een geval van oplichterij werd op Mansinam bekend. Dronkenschap kwam weinig voor. Mij is alleen bekend een geval op Mansinam en op Fanindi. Zondagsontheiliging was vooral in de Doré-Baai een veel voorkomend kwaad. Betreurenswaardig is in dit opzicht de invloed, die van z.g.n. Christenen van Menukwari uitgaat, die den Zondag gebruiken tot jacht en vermaak.

Enkele Christenen, wier gedrag dikwijls reden tot klagen gegeven heeft, toonden verblijdenden ommekeer. Ik neem alleen JAKOB van Andei, die op eigen verzoek zijne belijdenis in de gemeente heeft vernieuwd en zich nu ook goed gedraagt. En zóó zijn er meer.

Meermalen bleek, dat de heidensche zuurdeesem bij sommige Christenen nog niet geheel uitgezuiverd was. Vrees voor booze geesten en voor de dooden liet men niet los. Gevallen van deelneming aan heidensche feesten kwamen mij niet ter oore, wel van behulpzaam zijn in 't gereed maken van benoodigde spijzen.

En hiermede meen ik het voornaamste uit mijnen werkring te hebben meegedeeld.

God deed ons groote dingen reeds aanschouwen; wij zijn verzekerd, dat nog grootere ons wachten.

1 JUNI 1909.

F. J. F. VAN HASSELT.

Windessi.

Nu ik mij zet tot verslag schrijven voor de conferentie die D. V. over een paar weken zal dagen, *) komt mij weder in de gedachte het inleidend woord voor den nieuwen jaargang der Berichten der U. Z. V. Veel daarin trof mij zeer en blijft mij steeds bij, wijl daarin in woord is gebracht wat ik menigmaal heb gevoeld, gedacht of ondervonden. Het heeft mij diep beschaamd, en ook bemoedigd, maar het schrijven van dit verslag mij niet gemakkelijker gemaakt. Van Holland uit ons werk hier te controleeren is niet denkbaar, maar Een is er, Die dat wel kan en ook doet, omdat het Zijn werk is, dat wij in Zijnen Naam doen. Zoo Hij eens ons jaarverslag schreef, zou dat niet anders luiden dan het onze? Dat mag wel de grootste reden tot dank zijn, dat Hij ons dagelijksch rapport niet publiceert. Met de bede: „Zend Heer Uw licht en waarheid neder, ook voor het schrijven van dit verslag, opdat Uw oordeel er over gunstig zal kunnen zijn,” wil ik trachten U een juisten indruk te geven van den gang van het werk op Windessi en omgeving.

Toen 10 Juli 1908 br. en zr. van Hasselt van de conferentie huiswaarts keerden, vertrok mijne vrouw met hen. Zij ging in een koeler en gezond klimaat herstelling zoeken voor hare geschokte gezondheid, en rust voor hare overspannen zenuwen. Zij ging naar Kajoemaas op O. Java.

Kort voor haar vertrek hadden we geruchten vernomen over pokken op N.-Guinea, wat ons, die zooveel poklijders-

---

*) De Conferentie werd gehouden van 5—12 Juni.

graven van de epidemie van voor 12 jaren hier rondom ons zien, zeer ontstelde. Wij smeekten God Windessi te sparen, maar achtten ons ook gelukkig wat te mogen doen. Br. v. HASSELT had wat pokstof meegebracht, waarmede hij eenige onzer huisgenooten en Christenkinderen inentte, en 8 dagen later was ik in staat van arm op arm allen in te enten, die maar kwamen. Verscheidene uren deed ik niets anders dan inenten. Bij allen kwamen de pokken mooi op, maar daar ik meende, dat deze stof te veel gehumaniseerd was, om nog vaccinstof te mogen heeten, durfde ik niet weder van arm op arm inenten, en vroeg nieuwe vaccinstof aan. Als antwoord kreeg ik, dat in gansch Indië de inenting bij de inlanders van arm op arm maar steeds doorgaat, en dat ik dit ook had moeten doen, en ik kreeg geen vaccine-stof meer. Wel zond Br. v. HASSELT mij nog wat, doch die was te oud en gaf geen resultaat. Ik moest dus vele land- en strandbewoners uit onze omgeving, alsmede Windessiers die bij de inenting niet thuis waren, teleurstellen. Gode zij dank, Windessi bleef vrij van de plaag.

Zoolang de pokken heerschten, waren des Zondags alle beschikbare banken niet voldoende voor de kerkgangers, en moest ik zelfs planken op kisten leggen om allen te doen zitten. Doch naarmate het gevaar week, verminderde ook de opkomst, tot zij weder als gewoonlijk werd, waarbij ik af en toe eens een paar zie die ik niet gewoon ben te zien. Nu het gevaar voorbij was, had men de prediking niet meer noodig. Men was slechts gekomen, zoolang er gevaar dreigde, „om de goden te verzoenen.”

SUMOI, over wien ik reeds meermalen schreef hoop ik met vrouw en zijne vier kinderen D. V. op het Pinksterfeest te doopen. Eindelijk is nu aan den door mij gestelden eisch, het wonen in eigen woning, bijna voldaan. In de Pap. huizen toch is een christelijk gezinsleven onmogelijk. Als geadopteerde slaaf, staat SUMOI voor wat hij doet alleen, maar moet wel desverlangd anderen helpen. Met dat al had zijn huisje veel eerder klaar kunnen zijn. Maar een Papoea, voor wien tijd geen waarde vertegenwoordigt, mist het volhardingsvermogen. Het leven der Papoea's heeft iets van een zéér lang-

zaam draaiende kaleidoscoop. Ze hebben prauwen, bouwen huizen, maken tuinen, beginnen aan heiningen om hun tuinen als de wilde varkens aan het oogsten gaan, enz. maar doen vandaag dit, morgen wat anders. Regel en orde in den arbeid kennen zij nog niet; wat zij vandaag maken blijft morgen liggen. Het lijkt wel of ook zij bij hun arbeid van de leer zijn: verandering van spijs (hier dus arbeid) doet eten (werken). Na eenige dagen arbeids liet SUMOI soms maandenlang zijn huisbouw liggen. En SUMOI is toch voor een Papoea bijzonder ijverig. Mag ik hem nu doopen, dan zal ik dat met meer vrijmoedigheid doen dan ik ooit te voren een ander deed. Als hij thuis is, is zijn plaats in kerk en aandacht bijna nooit ledig. Hij hoort en leert goed, en denkt na. Zoo lang hij leerde had ik nooit iets op zijn leven aan te merken; wel op zijn vrouw. Ik vermoed dat zoo SUMOI heiden bleef, zijne vrouw er niet aan zou denken Christin te worden. Maar de Heer alleen kent het hart. Hun beide dochttertjes zijn trouwe scholieren, en de oudste 11 à 12 jaar is een der beste en heeft uiterlijk en innerlijk veel van haar vader.

Behalve SUMOI is er nog een cathechisant aan het bouwen van een eigen huisje. Maar het is reeds het derde: en hij leert reeds voor de vijfde maal. Het is n.l. REPORI, die het ditmaal schijnt te meenen. Vroeger vergeleek ik hem dikwijls bij een vlag, die met alle winden meewaait, en vroegere ontrouw doet me wantrouwen. Hij denkt niet klein van zichzelf, en sedert hij onlangs een Waropener, die op raak was geweest en van den regen in den drup kwam door hierheen te vluchten toen juist het politievaartuig kwam, aanbracht, acht hij zich zoowat een deel van het uitvoerend bewind. Ook zijne vrouw leert, en die vertrouw ik nog minder dan hem. Als de massa overkomt, gaat zulk een paar mede, maar als eenlingen stellen ze ons moeilijke problemen. Ik vrees zoowel een rookende vlaswiek te zullen blusschen, als een dubbelhartig man het recht op den Christennaam te geven, die dan dien naam niet tot aanbeveling zal zijn.

Dat wachten met doopen op Papoea soms een goede zijde kan hebben, bleek mij ook dit jaar weder.

Een doopcandidate verliet dit jaar haar man omdat deze

een tweede vrouw had genomen, doch werd zelf de tweede vrouw van den neef haars mans, die ook al doopcandidaat was geweest. Daarentegen kwam er dit jaar een cathechisante bij, van wie ik durf hopen dat zij het waarlijk meent, en ik hoop welhaast ook haar man mede te zien komen. Ook APAMSEI, de oudste broer van JOHANNES, is komen leeren; doch zijne vrouw wil niet.

Ik hoop nog anderen te zien komen. De voorboden zijn er reeds: gekleed loopen en kerk en aandacht bezoeken. Zelfs werd op 2en Paaschdag, toen ik hier het 50-jarig bestaan der U. Z. V. herdacht, een bijdrage in naturalia gebracht. Er kwam meer dan ik van de weinige christenen en cathechisanten had verwacht. Wij gaven zelfs aan een echtpaar een deel van het gebrachte terug omdat we zeker wisten, dat zij en hunne kinderen er honger om zouden moeten lijden. Men vergete niet dat hier op Windessi zelfs niet eens sago groeit, en dat hier met werken geen geld te verdienen is. Gelukkig heeft de waarnemende ass. resident, die ons werk waardeert en ons niet ongenegen is, hier brandhout voor het politievaartuig besteld. Maar anders is hier zelfs met roeien bij handelaren niets te verdienen.

Met medicijnen mochten we dit jaar weder ten zegen zijn voor velen. De kliniek, die tusschen de morgenaandacht en de school gehouden wordt, was soms zeer druk. Een patiente heb ik mogen zien herstellen voor wie ik dat niet durfde hopen. Zij lijdt aan epilepsie, en was, alleen bij een houtvuur zittende, er voorover op gevallen, door de pijn bijgekomen en zelf opgestaan. Dat was gebeurd twee à drie dagen roeiers van Windessi verwijderd. Zulk een wond had ik nog nooit gezien: de beide schouders, de rechter-bovenarm, hals, kin en onderlip, een deel der rechter- en geheel de linkerwang tot aan den onderoogrand, en het linkeroor waren verbrand, terwijl de maden in de wond rondkropen en er een lucht bij was, die ik haast niet kon verdragen terwijl ik haar reinigde en verbond. Zes maanden duurde het eer ze genezen was, maar ze genas, Gode zij dank, al kon ik ook een misvorming van hals, kin, onderlip en linkeroor niet voorkomen. Sedert heb ik haar nog tweemaal met

brandwonden bij mij gehad, doch gelukkig slechts kleine aan handen en voeten. Zoolang haar man vreesde dat zij sterven zou, kwam hij trouw in kerk en aandacht, doch later, toen ik hem liet vragen, waarom hij zich niet meer liet zien, kreeg ik ten antwoord: dat hij zou komen als ik hem van kleeren voorzag. Vroeger had hij ook al eens getracht tabak, zelfs eten van mij los te krijgen. Nu alle wonden genezen zijn, zie ik die vrouw evenmin als te voren.

Het verslag over de school schreef mijne vrouw en is op reis naar het vaderland. In de school is mijne vrouw thuis. Gedurende hare afwezigheid had ik in JAKOB PATINASARANIJ, die na zijn benoeming tot goeroe door de vorige conferentie, hier bleef om mij te helpen, terwijl zijn vriend naar Ambon ging om een vrouw te zoeken, een goede hulp zonder wien ik de school met gemiddeld 50 kinderen niet had kunnen houden; (de kleinste kinderen hadden zoolang vacantie als Nonja). 6 Augustus kwam de Inspecteur v.h. Inl. onderwijs per gouv.-stoomschip hier om de school te inspecteeren. Op reis hierheen had ZEd. mijne vrouw ontmoet, zoodat hij wist dat ik alleen was. Na afloop der inspectie zeide ZEd. tot mij: de geest van uwe vrouw heerscht in de school, en dat is mij genoeg. Toen 25 October Nonja weder thuis kwam, was het een waar feest. Met animo zongen eerst onze huisgenooten, en later de schoolkinderen haar hunne welkomstliederen toe. De reis had haar bijzonder goed gedaan, doch langzaam aan werd alles weder als voorheen. Het blijvend resultaat is een schat van liefelijke herinneringen, waarop we hier weder lang kunnen teren.

Goeroe PIETER LEWAKABESSIJ ging met mijne vrouw mede op reis naar Ambon, en kwam gehuwd, weder tegelijk met mijne vrouw, hier terug. Daar de pokken te Karewani, waarvoor hij bestemd was, vele slachtoffers hadden gemaakt, en de niet aangetasten gevluht waren, had men bij zijn komst een verontschuldiging voor het niet klaar zijn van zijn huis. Schoon ik ruim een maand te voren zijn komst daar had aangekondigd, vond ik het huis nog juist zoo toen ik hem bracht: nl. alleen het houten geraamte. Toen men de „Windessi” zag aankomen was men met haast het dak

gaan dekken, terwijl anderen de wanden ééner kamer dichtten door het aanbinden van groote vellen boomschors. Toen ik een maand later kwam om den goeroe te installeeren en de hier gemaakte deuren af te hangen, zag het er wel wat beter uit, maar nu na een half jaar is het nog lang niet af. Telkens weder denk ik aan een woord van wijlen Br. BINK: „als een Papoea uit zijn slof schiet, loopt hij toch geen vaart.” Over Karewani durf ik geen voorspelling te wagen, spijt de korwaars etc. die zijn ingeleverd en naar Utrecht gezonden. Het heidendom, de heidensche adat is geen kleed dat men naar believen aflegt; men is er in geboren, er mede vergroeid; er is een hoogere macht noodig om het los te maken; en dat gaat niet op eens en dat kost pijn, voor velen te sterk om uit te houden. Toen ik in Febr. Karewani had bezocht en terug naar de op de ankerplaats wachtende „Windessi” zou varen, liep de goeroe mij tot in het water na en vertelde mij zoo en passant: „hij had nog vergeten dat de groote schooljongens gedoopt wilden worden”. Toen ik Woensdag na Paschen er weder kwam met goeroe en Njora PATINASARANIJ, die pas van Ambon waren gekomen en hunne vrienden nu bezochten, nam ik de beide goeroe's alleen, en hield hen voor dat wij gezanten van Christus zijn en in Zijnen naam de heidenen bidden: laat u met God verzoenen; maar dat wij geen werfagenten voor den doop zijn; dat wij slechts het Evangelie hebben te brengen; maar de in het hart gegrepenen uit eigen beweging moeten vragen om den doop.

Op Karewani kwamen eerst ongeveer 40 leerlingen ter school, doch dit getal is gedaald tot 24. Maar nu zijn het dan ook schoolkinderen, terwijl er in het begin kwamen, die voor een pas beginnende school te groot waren.

Spijt de ETIOBISI mij hadden gezegd hun goeroe beter te zullen ontvangen dan die van Karewani, dat zij zorgen zouden dat het huis klaar was, vond ik toch acht dagen vóór de boot met den goeroe kwam, het huis slechts ten deele onder dak, en nog geen kamer bewoonbaar, d. w. z. omwand. In die acht dagen was er ten minste één kamer ongeveer bewoonbaar. Onwillekeurig denk ik terug aan de dagen van

ouds. In '84 kwamen wij, Br. BINK en ik met mijn gezin, op Roon en vonden niets om te wonen; en in '89 was het voor mij evenzoo te Windessi.

Ik heb PATINASARANIJ gezegd, zich eerst eens goed te oriënteren, en als de lieden hun stamgenooten gaan bezoeken, hen te vergezellen en alzoo kennis aan te knooien. Reeds heeft hij een bezoek bij de Warabiërsi gebracht, en velen hebben hem beloofd bij hem en hunne stamgenooten te Etiobi te komen wonen. Ook hoopt hij binnenkort met zijne lieden een bezoek bij den veel besproken Majoor JENSE te gaan brengen, al heeft dan ook de Mohammedaansche handelaar, die daar den Islam propageert, gedreigd hem bij zijn komst te vermoorden. Bedrieg ik mij niet, dan mogen we van dezen jongen goeroe veel goeds verwachten. Behalve wat wij van hem tijdens zijn verblijf te Windessi zagen, geeft ons ook zijn open oog, zijn vriendelijk gezicht en zijn blijkbaar vroom gemoed daar het recht toe. Als hij nu ook maar eenvoudig en nederig blijft!

Tot onze groote vreugde bracht hij zijn jongeren broeder JOZEF mede van Ambon, die nu met TOONTJE HURSEPUNIJ, die met mijne vrouw mede kwam, onze anak piara's (beter: aspirant-goeroe's) zijn. Geve de Heer ons de gaven om van deze beide jongelui eenvoudige en practische voorgangers te vormen.

Met de Februari-boot zonden we onzen pleegzoon ANTON naar Depok om daar tot het najaar de Maleische school te bezoeken en dan als seminarist te worden opgenomen. Het schijnt paradoxaal: Ambonsche jongens hier voor het werk op te voeden en Papoea's naar Depok voor dat doel te zenden. Toch is het slechts schijn: de Amboneezen moeten zich in den toestand hier in leeren leven; veel wat ze van uit hun land meebrengen en dat hen topzwaar zou maken moet overboord eer er voor Papoea goede goeroe's uit groeien. Op Papoea kunnen we geen hoog gekuifde deftigheden in gekleede jassen en met sterke neiging tot oreeren en phrasiologie gebruiken. Maar voor den Papoea, op wien wij hoop hebben voor den arbeid des Evangelies onder zijn volk, is het zéér noodig dat hij eens en vooral gedurende zijn voorbereidingstijd niet leeft onder Papoeschen invloed en dat

hij zie wat er nog aan Papoea ontbreekt om er een geregelde maatschappij van te maken. Voor „over het paard beuren” is voor hen op Depok geen vrees, daar zien ze dat zij in leergaven achterstaan bij alle Indiërs. Daarom verheugen we er ons in dat Depok in deze onze noodhaven is, en de leeraren er niet tegen op zien, Papoea hun geduld en liefde te wijden. Van deze beide eischen de Papoesche seminaristen niet weinig.

Ik ben aan het eind van mijn verslag, als ik nog vermeld: dat dit jaar de Bijb. geschiedenis van het N. T. ter perse ging, dat die van het O. T. nu klaar ligt en dat een rekenboekje van 1—100 door mijne vrouw in het Windessisch is verwerkt en ter perse is.

Ik zie wel dat ik mij niet over te weinig uitgebreidheid behoef te verontschuldigen. Ik trachtte een juist inzicht in onzen arbeid te geven. Is mij dit gelukt, dan is het overige bijzaak. Moge onze groote Zender op dit verslag maar niet te diep rakende aanmerkingen hebben. In Zijnen naam schreef ik dit verslag en deed het niet zonder gebed. Moge het velen tot bidden dringen voor dit deel van den Zendingsakker en voor hen die het hebben te bearbeiten.

J. A. VAN BALEN.

MEI 1909.

Roon.

't Is met opzet dat ik spreek van het „ressort” Roon, want hoewel „Roon” het hoofdstation is, breidt toch Gode zij dank de arbeid zich zóódanig uit dat in sommige opzichten Jende en Mena, de beide vereenigde dorpen waar wij wonen, niet meer n°. 1 zijn. Ten minste wat het aantal schoolkinderen betreft moet de school alhier de vlag strijken voor sommige filiaalscholen. Toch zal ik natuurlijk, met mijn mededeelingen beginnende, allereerst van Roon zelve spreken, niet alleen omdat daar de arbeid het verst gevorderd is, doch vooral omdat het het uitgangspunt is.

Toen we verleden jaar thuis kwamen van de conferentie hadden de gevreesde pokken reeds meer dan 12 personen aangetast. Reeds vóór het uitbreken hadden we moeite gedaan vaccinestof te krijgen, doch we kregen kortweg ten antwoord: aan zendingen mag niet verstrekt worden. Toen eindelijk de pokken er waren, kregen we een weinig en het gelukte ons met Gods hulp een dam op te werpen en zoo de ziekte in haar loop te stuiten. De bevolking hield zich aan onze voorschriften. Zelf bezocht ik de zieken in hun huizen en werd daarbij zoowel persoonlijk als voor de onzen en met de onzen genadig bewaard. Vreesden we in het begin dat deze epidemie misschien een terugslag zou geven, ook daarvoor bewaarde ons onze God.

De gemeente breidde zich in het jaar dat achter ligt, sterk uit in zielental. Waren er verleden jaar 20 volwassen gemeenteleden, dit aantal klom nu reeds tot 106, aangezien we met Kerstfeest 1908 aan 46 volw. en Pinksterfeest 1909 aan

39 volw. den H. Doop mochten bedienen, terwijl 1 reeds gedoopt, belijdenis des geloofs aflegde. Bovendien ontvingen met Kerstfeest 27 en met Pinksterfeest 25 kinderen den H. Doop.

De toestand der gemeente mag bevredigend genoemd worden. Natuurlijk kwamen er verkeerde dingen voor, doch we zien vooruitgang, ook in geestelijk leven, en dat is toch de beste maatstaf. De opkomst in kerk, aandacht en catechisatie was goed. Wel was gedurende een paar maanden de opkomst minder groot, doch we wisten de oorzaak: men was uit om te „handelen”. Die handel bestaat dan daarin dat men met groote prauwen vol sago-meel gaat naar plaatsen waar gebrek aan sago is, en men brengt dan vandaar weer andere voortbrengselen mee, z.a. boontjes, aardvruchten enz. Natuurlijk leg ik zulken tochten nooit enig beletsel in den weg, doch alleen dringen we er op aan, dat de kinderen thuis zullen blijven voor de school en dat men, overal waar men komt, zal denken aan den Zondag enz. Gode zij dank, mag ik hier bijvoegen dat op deze wijze ook het Evangelie verder gebracht wordt. Men vertelt van de veranderde toestanden en reeds herhaalde malen kwam zoo'n prauw thuis van de reis met de boodschap: „Toewan, ze vragen of U daar ook eens komt om een plek uit te zoeken voor een goeroe-woning”.

Onder de gemeenteleden kwam één geval van zedeloosheid voor en wel van zeer bizonderen aard. Een jong weduwnaar huwde (niet in naam doch inderdaad) een jonge vrouw. Een paar dagen later komt de vrouw bij mij, en zegt: „toewan, FILIP heeft mij beloofd dat we samen naar U zouden gaan om U te vragen ons te vereenigen, en nu wil hij me niet meer hebben”. Ik liet den man roepen. die erkende haar feitelijk reeds gehuwd te hebben, doch nu ook tegenover mij weigerde haar te trouwen. Ik gaf hem tijd van beraad, doch moest eindigen hem te censureren. Kort daarna geeft de vader dier vrouw zijn dochter aan een anderen man (vader is nog heiden — dochter en laatstbedoelde man zijn catechisant, doch nog geen directe doopcandidaten). Nu kon ik tegen den gecensureerden weduwnaar onmogelijk mijn eisch volhouden om die jonge vrouw nog te huwen. Na korten tijd — men

treurt hier niet lang over een hopelooze liefde — kwam FILIP met het verzoek zijn huwelijk met een andere vrouw kerkelijk te willen sluiten. Wat moesten we doen? „Neen” zeggen, dat zou gelijk staan met hem geheel los te laten want dan zou de kloof grooter worden: natuurlijk zou hij die vrouw toch huwen. Ik stelde dus als eisch: schuld belijden in de gemeente. Ja, dat wilde hij wel; dat had hij reeds in het begin willen doen, doch toen wilde hij die eerste vrouw niet trouwen. Nu kon dit niet meer en — hij was dus volkomen bereid schuld te belijden. We mochten Gode zij dank zien dat het in elk geval niet buiten zijn hart omging. We namen hem weer in de gemeente op en na verloop van den gestelden tijd zegenden wij nu dit huwelijk kerkelijk in.

Een ander geval was het met een Mansinammer, MATTHEUS, die hier op heidensche wijze een jonge vrouw huwde, terwijl zijn wettige vrouw te Mansinam is. Haar leven is weliswaar zóódanig dat hij, desgewenscht, onmiddellijk van haar scheiden kan; had hij dit gedaan dan was alles in orde geweest, doch ondanks mijn herhaalde gesprekken, waarin hij mij gelijk gaf, deed hij zijn eigen zin. Na ontvangst van zijn attestatie heb ik hem toen gecensureerd.

Wat de school betreft, deze bleef in aantal leerlingen ongeveer gelijk. Eenige meisjes, die o.i. te oud waren lieten we na Kerstfeest niet meer toe, doch weer andere kwamen er voor in de plaats. De opkomst op school is zeer geregeld; het gewone aantal is 52 aanwezigen. Het onderwijs werd door ons meer geregeld en ook een paar nieuwe vakken werden aan den rooster toegevoegd. Een eigen schoollokaal is er nog niet, want nog steeds weten we niet of de subsidie toegestaan is of niet. Nu konden we wel een noodschooltje zetten, maar liever doen we 't in eens zóó dat het een tijdje mee kan. De kerkreparatie wacht op voldoende hulp. Het hout voor kerk en huis is reeds gekocht, maar het werk vordert slechts langzaam.

In ons huis veranderde meer. SIMON, den Amb. anak piara moesten we ontslaan; SANDER zonden we tijdelijk naar Wandammen. Bovendien hebben we nu nog 6 anak piara's van Ambon en één Javaan, welke laatste hier kwam door de

welwillende hulp van de beide Miss. predikanten Ds. BAKKER en Ds. VAN DIJK. Twee Amboneezen en dien Javaan hoop ik dit jaar examen voor de Conferentie te laten doen. Over 't algemeen gaf ook hun gedrag geen reden tot klagen. Ozeker, 't valt niet zwaar ook hun ondeugden op te tellen, doch zesteken over het geheel nogal gunstig af bij wat we wel eens gezien en gehoord hebben van Ambons jongelingschap. Twee hunner kwamen van Br. MAAN bij ons. Of ze zullen kunnen blijven, kunnen we nog niet volkomen beoordeelen.

Het drietal Papoesche pleegkinderen was verleden jaar: JANE, MATROPO en BOI. BOI stierf dit jaar door het eten van vergiftige aardvruchten. Het was zoo'n aardig kereltje. MATROPO en JANE zijn er nog en bovendien vroegen herhaaldelijk jongens en meisjes uit de kampong om bij ons in huis te mogen zijn. Zoo hebben wij dus als huisgenooten 5 jongens en 1 meisje, die dag en nacht bij ons zijn, en 2 jongens en 2 meisjes die daags helpen doch 's nachts thuis slapen.

Op de verschillende feestdagen mochten we in rijke mate Gods zegen genieten. De Heer was met ons. Ook het Pinksterfeest en de Pinkstercollecte slaagden uitstekend. Evenals verleden jaar gaven we Zaterdag vóór Pinkster gelegenheid om in natura te brengen wat men geven wilde. Dit jaar troffen we het dat juist kort te voren vele prauwen van Nufoor boontjes aangebracht hadden, zoodat daarvan ook een groote voorraad gebracht werd. Bovendien pisang, sago-meel, suikerriet enz. De opbrengst is nu reeds ruim f 66.—, terwijl de collecte in de kerk Zondags en Maandags bovendien nog bijna f 28.— bedroeg, zoodat we met onze P. collecte reeds boven de f 94.— zijn.¹⁾ Dit bedrag zal dan nog vermeerderd worden met hetgeen de bijposten zullen bijdragen. Hoeveel dat is, is ons nog niet bekend. Ook de gewone collecten gaan mooi vooruit. Behalve de P. collecte in 1908 bedroeg het totaal bedrag der collecten gedurende dat jaar: f 134.41 tegen f 30.39 in 1907. Vooruitgang dus op elk gebied. God geve dat elk jaar opnieuw dit gezegd kan worden van de gemeenten Jende en Mena op het eliand Roon.

1) Hoeveel bedraagt de Pinkster-collecte in Hollandsche dorpen?

Overgaande naar de filialen krijgen we in de eerste plaats *Sjabes*. Sinds korten tijd werkt daar de Javaan SOEGONDO. Aangezien hij nog niet bepaald goeroe is, woont hij nog bij ons, doch gaat naar *Sjabes* school houden. Op de lijst staan slechts een 20-tal kinderen, want vele jongens en meisjes zijn uit roeien. De Korano aldaar is als zoodanig aangesteld „omdat hij zoo slecht was en nu misschien wel minder goddeloos zou worden.” Als ik hem onder handen neem hoor ik slechts twee woorden: „Kakoe toewan”, d. i. „zoo is 't, mijnheer”, en dan gaat hij naar huis en scheldt op Christenen en niet-Christenen op zulk een manier dat de duivel zich zijner niet behoeft te schamen. SOEGONDO, die vroeger een Dr. djawa behulpzaam was, helpt ons voorts ook met de ziekenbehandeling.

Rapraak
Bosajor. Dit is een nieuwe nederzetting. De Warsi wonden niet alleen in hun oude dorp Waar, doch ook op twee andere plaatsen. Nu zou men zich vereenigen te Bosajor. Van twee plaatsen is men er heen getrokken, doch het oude dorp weigert. Een paar gezinnen gingen over doch het meerendeel nog niet. Het is een heerlijk plekje daar — een vrij groot strand en daar achter een vruchtbaar terrein. De school wordt door een 30-tal leerlingen bezocht. Goeroe ~~TELUA~~ *sa* plaatste ik over van Ros Waar naar hier om hem meer te kunnen contrôleeren. Hij had meer leiding noodig.

Kajob en *Menarboer* heeft nog steeds geen goeroe. Men is er begonnen aan een goeroewoning, doch het werk gaat langzaam vooruit. En waar zooveel andere plaatsen flink aanpakken spoor ik ook niet erg tot spoed aan.

Jopangar, waarvan ik reeds in mijn vorig verslag sprak, ligt reeds niet meer op Roon. Het hernieuwde het verzoek om een goeroe doch ik had geen gelegenheid er heen te gaan. Eer we echter twee maanden verder zijn hoop ik er weer een bezoek te brengen. Ik was er vroeger reeds doch vond toen een kleine kampong. Het aantal zielen moet echter sinds dien tijd toegenomen zijn.

Het eiland Meos Waar heeft reeds gedurende enkele jaren een goeroe te Ros Waar. Ik verplaatste goeroe TELUA *ssa, J.* en stelde er in diens plaats goeroe POKERATU. Sinds

meen ik wel vooruitgang te kunnen constateeren. M. i. is het verkeerd geweest den goeroe te plaatsen te Ros Waar, terwijl de bevolking de tuinen heeft in de buurt van Jomber. Men heeft mij dan ook verzocht te mogen verhuizen naar de oude plaats, waar ook Zend. MOSCHE gewoond heeft, en waar diens graf is. Het terrein aldaar is m. i. veel mooier, en ik heb dan ook mijn toestemming tot de verhuizing gegeven. Dat zal natuurlijk wel zeer langzaam gaan, doch ik hoop zooveel mogelijk er achterheen te zitten.

Van hier steken we over naar *Rumberpon*, waar bij mijn laatste bezoek het goeroehuis nog niet klaar was. Doch na dien tijd berichtte men mij dat het wel „klaar” (?) is en nu wacht op den beloofden goeroe.

Sjeri ligt op de vaste kust. Sinds het begin 1909 werkt daar goeroe HUKOM, met zijn vrouw mij voor dezen post door Zend. VAN HASSELT afgestaan. Zij werken er met ijver en 't is reeds nu een heel verschil met een jaar geleden. Dit filiaal is vooral ook van belang aangezien de binnenlanders hier geregeld komen. Men zegt dat ook zij onderwijs begeeren.

Richting Oransbari hebben we nog *Wariap*. Toen ik daar in 1907 voor 't eerst kwam liep alles voor me weg. Nu heeft men er ook een goeroe gevraagd.

Van *Sjeri* in de richting Windessi varende krijgt men *Warsumbo* een vrij groote kampong. Ook vandaar kwam reeds herhaalde malen het verzoek om een goeroe, waaraan ik echter tot heden nog geen gevolg geven kon.

Een geheel ander deel van mijn ressort is *Wandammen* en *Waropen*. Noemde ik het verleden jaar slechts kort en vroeg ik toen goeroes ervoor aan, nu verzoek ik u mij meer van kampong tot kampong te willen volgen.

Sobei, vanwaar 't allereerste verzoek tot mij kwam, is nog steeds zonder onderwijs, aangezien ik zooveel mogelijk eerst de belangrijkste punten bezet. De volgende drie dorpen hebben tot middelpunt *Rakwa*. Een jaar geleden dacht ik deze drie te kunnen vereenigen met het volgende dorp, doch dit jaar heeft mij getoond dat zulks niet goed gaan zal en ten gevolge daarvan geef ik dus gehoor aan den wensch der bevolking om ook daar een goeroe aan te vragen.

Het volgende dorp is ongeveer 2 uur roeien verder, n.l. *Wasjor*. Bij gebrek aan goeroes zond ik daar SANDER heen als „meester”. Hij heeft er nu 64 leerlingen op school en 110 catechisanten, terwijl de gemiddelde opkomst in de kerk 190 personen is. Om deze oorzaak dring ik er niet meer op aan dat ook de andere dorpen zich daar vereenigen, want het aantal schoolkinderen zou dan vermoedelijk tot een honderdtal stijgen, en voor één goeroe is m.i. een 64-tal reeds meer dan genoeg. SANDER zal nu examen doen; of ik er hem ook na dien tijd laat of een ander in zijn plaats aanstel, weet ik nog niet zeker.

Een kwartier verder ligt een kleine kampong en weer een kwartier verder zien we *Mici*. Sinds een paar maanden werkt daar „meester” MATTHEUS. De school telt 66 leerlingen en de catechisatie wordt bezocht door 82 personen. Ook daar worden de godsdienstoefeningen goed bezocht, hoewel MATTHEUS nog niets van de taal weet en dus in 't Maleisch preekt. Hij is een van het tweetal dat we van Br. MAAN kregen. Daar hij reeds meer dan 7 jaar anak piara is en we zoo zeer om goeroe's verlegen zijn laat ik ook hem examen doen. 't Is echter volstrekt nog niet zeker dat ik hem zal kunnen houden.

Nu al verder de Wandammenbaai invarende zien we een groot aantal dorpen zeer dicht bij elkaar, doch om den volgenden post te bezoeken gaan we er eenige voorbij. Tusschen de dorpen *Ramiki* en *Kaibi*, of liever op de grens van *Kaibi* staat weer een goeroewoning. Hier heeft JOZEF het werk aangevangen, doch sinds een drietal maanden wordt er nu gearbeid door goeroe PATTIRUHU met z'n vrouw. Ook hij kent de taal nog niet, doch we denken maar aan het spreekwoord: die zwemmen wil moet te water. Of men er een goeroe begeert? Telt er de schoolkinderen maar eens, het zijn er 82 en het aantal catechisanten is 98. JOZEF is geen goeroe, doch daar de bevolking zoo dringend om onderwijs vroeg, heb ik hem gezonden en ik heb er nog geen spijt van gehad. Hij werkt nu met z'n vrouw te *Rasje*, weer een paar dorpen verder, en heeft op zijn school 70 kinderen en 53 catechisanten. Hij heeft er slag van om met de lui om te gaan en hij heeft grooten invloed. Nog

Paranea
v. *Halmahera*

Ajami

Josef (J) Ajamiseta - Rasje + Ramiki-Kaibi
Jonathan Arikis. - Ambon, Meenwar.

31

nooit heb ik kunnen merken dat de bevolking hem achterstelde bij een vreemdeling. Integendeel hoorde ik reeds meer malen hem prijzen. Zijn kennis is wat lezen, rekenen, schrijven enz. betreft, niet groot, zoodat ik hem dan ook geen goeroe kan maken tenzij hij deze dingen nog ophaalt. Doch ook zonder dat is hij een uitstekende kracht.

Tegenover de kust hier ligt een klein eiland waarop een nederzetting van Waropeners: Jerensu. Nog steeds heb ik geen goeroe voor dezen post terwijl ze er telkens om vroegen. Toen dus twee maanden geleden WILLEM, de Roener, bij mij kwam met het verzoek daar de menschen te mogen onderwijzen, stemde ik toe. Wat keek ik op toen ik er na dien tijd kwam. Ook daar de school goed bezocht evenals de kerk en catechisatie. Zelfs had men schedelkorwaars bij hem ingeleverd. Toen ik dan ook voor een paar weken weer een bezoek bracht aan deze streek jubelde ik het uit: wat een verschil, nu en een jaar geleden. Ook tusschen Kaibi en Rasje wensch ik nog een goeroe te plaatsen, aangezien het voor twee goeroe's te veel is en de bevolking zelve reeds begonnen is met het bouwen van een woning.

Jseri

Achter Rasje, in het binnenland, ligt TANDIA. De oude evangelist FILIPPUS van Mansinam heeft een vrouw van daar. Jaren geleden roofde een „raak" haar, en na eenige malen verkocht te zijn kocht Njonja v. HASSELT Sr. haar vrij. Haar stam zocht en zocht haar, totdat ze haar vonden. Nu, na den dood van Mevr. v. HASSELT trokken FILIPPUS en zijne vrouw er naar toe, en FILIPPUS heeft ook daar verteld van den Heiland. Zoo kwamen ze omstreeks Paschen onder zijne leiding een goeroe vragen. Ik beloofde hun een bezoek, doch ze rekenden er niet te vast op want ze zeiden tegen FILIPPUS: „'t is te ver, toewan zal niet bij ons kunnen komen". Terwijl mijn grooteschuit te Rasje bleef, roeiden we met twee kleine prauwen de groote Wosimi op. Na een paar uur roeien gingen we aan wal. We moesten door een sagomoeras. Het gewone pad was door de bedding van een beekje, doch nu had men voor mij een pad gehakt van $\pm$ 1 M. breedte en waar het modderig was had men van de bladsteel van den sagopalm een flink stevig pad gemaakt. Toen we door dit gedeelte waren gingen we ongeveer 1 of

1½ uur over een effen terrein steeds verder het land in. Ten slotte ging 't door groote pisangtuinen naar een huis dat ± 50 M. lang is. Alles, groot en klein moest komen. Hun taal is weer anders doch het doel van mijn komst begrepen ze. Ik zei dat ze zich vereenigen moesten en ik spoorde FILIPPUS aan voor ze te doen wat hij kon, gedurende den tijd dat hij bij ze is. Zoo begint dus ook het evangelie meer landwaarts door te dringen. De stam der Koeri, die 5 dagen ver het binnenland in woont, moet ook verklaard hebben dichterbij te willen gaan wonen en dan een goeroe te vragen.

Ook dat deel van de Geelvinks-baai dat oostelijk van Roon ligt vraagt om onderwijs. Christenen en handelaars (voor zoover deze laatsten bevriend zijn) berichten het me en reeds kwam men mij hier om onderwijs vragen.

Jauer, Kwatisori, Moor ja zelfs *Makimi* vragen om goeroe's. Dergelijke verzoeken kwamen van *Ansoes* en *Wooi* op het eiland *Jappen*. Van *Wooi* kwam men er zelfs reeds voor hier. Spoedig na de conferentie hoop ik een tocht te maken naar *Jauer*, doch — het ressort is veel te groot voor één zendeling.

Ik heb getracht in dit verslag slechts feiten te schetsen zonder meer, doch ik hoop dat deze eenvoudige feiten u overtuigd hebben: God werkt, Hij werkt met kracht en 't is heerlijk Zijn werk te zien. Met Pinksterfeest waren hier de meeste heidenen die nog niet leeren, in de kerk; een hunner, *JANDOEI*, dien ik slechts kende met een ontzettenden kroeskop en zonder kleeding, was er, nu z'n haar fatsoenlijk geknipt en goed gekleed, zoodat niemand onzer hem kende. Zijn getuigenis tegen een der Christenen trof mij diep: „ja, 't was alsof er iemand in mijn hart telkens herhaalde: blijf niet langer buiten, ga ook leeren”. „Ja,” antwoordde men hem, „we hebben allemaal voor je gebeden en dat heeft God gehoord.”.....

Zóó, zóó zien wij 't Godsrijk komen..... Halleluja.

D. B. STARRENBURG.

1 JUNI 1909.

Pasanea
v. *Halmade*

Mei 1909.

VDMMAALS- EENINGEN	HUWELIJKEN		Aantal Scholen op ult. Mei	AANTAL	
	Getal deelnemers	Ingezegd		Ontbonden	Christenen
Jongens			Meisjes		
± 60	3	1	1	25	24
± 30	2	—	1	10	17
± 20	7	—	1	4	2
5	2	—	1	11	3
—	—	—	1	3	3
—	—	—	1	—	—
—	—	—	1	37	25

in. Ten
 t ± 50
 taal is
 . Ik zei
 us aan
 j bij ze
 ts door
 enland
 n gaan

 n Roon
 (voor
 n reeds

 eroe's.
 op het
 or hier.
 n naar
 deling.
 hetsen
 feiten
 kracht
 waren
 k; een
 enden
 oenlijk
 kende.
 o: „ja,
 e: blijf
 e men
 heeft

uja.
 RG.

STAAT der Gemeente en Scholen in den Werkkring DORE

effen terrein steeds verder het land in. Ten
 or groote pisangtuinen naar een huis dat $\pm$ 50
 s, groot en klein moest komen. Hun taal is
 het doel van mijn komst begrepen ze. Ik zei
 enigen moesten en ik spoorde FILIPPUS aan
 vat hij kon, gedurende den tijd dat hij bij ze
 dus ook het evangelie meer landwaarts door
 am der Koeri, die 5 dagen ver het binnenland
 ok verklaard hebben dichterbij te willen gaan
 en goeroe te vragen.

an de Geelvinks-baai dat oostelijk van Roon
 onderwijs. Christenen en handelaars (voor
 ten bevriend zijn) berichten het me en reeds
 hier om onderwijs vragen.

ri, Moor ja zelfs Makimi vragen om goeroe's.
 eken kwamen van Ansoes en Woi op het
 van Woi kwam men er zelfs reeds voor hier.
 onferentie hoop ik een tocht te maken naar
 et ressort is veel te groot voor één zendeling.
 ht in dit verslag slechts feiten te schetsen
 och ik hoop dat deze eenvoudige feiten
 ben: God werkt, Hij werkt met kracht
 Zijn werk te zien. Met Pinksterfeest waren
 heidenen die nog niet leeren, in de kerk; een
 dien ik slechts kende met een ontzettenden
 der kleeding, was er, nu z'n haar fatsoenlijk
 gekleed, zoodat niemand onzer hem kende.
 egen een der Christenen trof mij diep: „ja,
 emand in mijn hart telkens herhaalde: blijf
 n, ga ook leeren". „Ja," antwoordde men
 t allemaal voor je gebeden en dat heeft

.....
 wij 't Godsrijk komen..... Halleluja.

D. B. STARRENBURG.

GEMEENTEN.	INLANDSCHE VOORGANGERS en HELPERS.	GEMEENTELEDEN					GEDOOPTEN in het afgelopen jaar					AANGENOMEN		
		Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal	Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal	Mannen	Vrouwen	Jongens
Mansinam	P. Kajadu	86	92	46	31	252	37	47	25	19	125	49	3	7
	S. Kolibongso													
Kwawi	E. M. Tamtelahitoe	24	24	21	25	94	2	4	7	4	17	14	2	1
Andei	D. Huwae	30	29	6	3	68	10	4	5	3	22	14	—	1
Menukwari	— —	31	1	1		33						26		
Fanindi	A. Rumadas	21	20	13	11	65	19	18	13	9	59	2	—	
Woisí	P. Namber	16	9	4	3	32	15	8	4	3	30	1	—	
Nufor	L. Tanamal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	F. Warin													
Maudor (Oerembo) .	P. Kafiar	75	51	50	33	209	73	49	50	30	202	1	1	
	W. Rumjanum													
Sowék	P. Tumako													
	P. Rumbekwaim													
Sangen	— —	4	4	2	2	12	—	—	—	—	—	—	—	—

765
 136
 391
 1192

DORÉ-BAAI op ult^o. Mei 1909.

AANGENOMEN LEDEN					Gemiddelde opkomst in de Kerk	AVONDMAALS- BEDIENINGEN		HUWELIJKEN		Aantal Scholen op ult. Mei	AANTAL LEERLINGEN OP DE SCHOLEN								OPMERKINGEN.
Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal		Aantal	Getal deelnemers	Ingezegend	Ontbonden		Christenen		Heidenen		Mohammed.		Totaal der ingeschrevenen	Geregeld opkomenden.	
											Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes			
49	3	70	—	122	200	4	± 60	3	1	1	25	24	7	4	—	—	60	40	De Goeroe's en hunne vrouwen, voor zooverre ze van Ambon afkomstig zijn, worden niet bij het aantal leden hunner gemeente geteld. Ze werden bij de Maleische Christenen van Menukwari gerekend.
14	2	19	—	35	150	4	± 30	2	—	1	10	17	34	13	—	—	74	40	
14	—	15	—	29	100	1	± 20	7	—	1	4	2	3	4	—	—	13	10	
26	—	9	—	35															
2	—	3	—	5	60	1	5	2	—	1	11	3	7	2	—	—	23	18	
1	—	1	—	2	20	—	—	—	—	1	3	3	3	2	—	—	11	6	
—	—	—	—	—	200	—	—	—	—	1	—	—	47	15	—	—	62	40	
1	1	1	—	3	200	—	—	—	—	1	37	25	—	—	—	—	62	50	
					300														
					30														

231
120
86
437

ing WINDESSI op ult^o. Mei 1909.

	AANGENOMEN LEDEN					Gemiddelde opkomst in de Kerk	AVONDMAALS- BEDIENINGEN		HUWELIJKEN		Aantal Scholen op ult. Mei	AANTAL LEERLINGEN OP DE SCHOLEN						OPMERKINGEN.		
	Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal		Aantal	Getal deelnemers	Ingezegd	Ontbonden		Christenen		Heidenen		Mohammed.			Totaal der ingeschrevenen	Geregeld opkomenden.
												Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes			
3	1		1		2	80	1	9	—	—	1	3	6	27	29	—	—	65	60	
	—	—	—	—	—	—	—	plus 2 Amboneezen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Hier is alles nog in wording.
	—	—	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	—	

STAAT der Gemeente en Scholen in den Werkkring F

GEMEENTEN.	INLANDSCHE VOORGANGERS en HELPERS.	GEMEENTELEDEN					GEDOOPTEN in het afgelopen jaar					A
		Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal	Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal	Mannen
Jendé	A. B. Apituley	41	64	33	31	169	Op belijdenis					35
Sjabes	Soegondo	Kerkelijk is Sjabes verbonden met Jendé.										
Bosajor <i>(Roon)</i>	I. Telusa	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
<i>(meowar)</i> Ros Waar	H. Pokeratu	6	7	5	4	22	—	—	—	—	—	—
Sjeri	L. Hukom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wasjor	Alex. Apituley	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miei	<i>v. Palmshern</i> <u>M. Pasanea</u>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaïbi	<i>J.</i> Pattiruhu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rasje	J. Ajami Sebai	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jerenusi	W. Isiri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
						391						

kkring ROON op ult°. Mei 1909.

Jaar	AANGENOMEN LEDEN					Gemiddelde opkomst in de Kerk	AVONDMAALS- BEDIENINGEN		HUWELIJKEN		Aantal Scholen op ult. Mei	AANTAL LEERLINGEN OP DE SCHOLEN						Totaal der ingeschrevenen	Geregeld of onregel.	OPMERKINGEN.	
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes		Totaal	Aantal	Getal deelnemers	Ingezegd		Ontbonden	Christenen		Heidenen		Mohammed.				
													Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens				Meisjes
139	35	—	50	1	86	200	2	42 47	4	—	1	18	21	10	11	—	—	60	52		
met Jendé.					—	60	—	—	—	—	1	2	1	13	6	—	—	22	15		
1	—	—	—	—	—	60	—	—	1	—	1	—	—	13	14	—	—	27	20		
—	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—	1	5	2	20	13	—	—	40	35		
—	—	—	—	—	—	70	—	—	—	—	1	—	—	11	10	—	—	21	20		
—	—	—	—	—	—	190	—	—	—	—	1	—	—	38	26	—	—	64	60		
—	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	1	—	—	44	22	—	—	66	58		
—	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	1	—	—	56	26	—	—	82	75		
—	—	—	—	—	—	160	—	—	—	—	1	—	—	47	23	—	—	70	60		
—	—	—	—	—	—	125	—	—	—	—	1	—	—	30	20	—	—	50	4		

